

A BÜNTETŐELJÁRÁS EGYSZERŰSÍTÉSÉNEK HATÁSA A SÉRTETT JOGAIRA

DOBROCSI SZILVIA
egyetemi docens (KRE ÁJK)

Absztrakt

A büntetőeljárás gyorsításának és egyszerűsítésének igénye végigkíséri a büntetőeljárásunk fejlődését. Ha áttekintjük a büntetőeljárás hazai szabályozásának változásait, azt látjuk, hogy a büntetőeljárás szabályok első kodifikációja, az 1896. évi XXXIII. törvénycikk óta a jogalkotó folyamatosan az eljárások gyorsítására és egyszerűsítésére törekszik. A hazai jogunkban a gyorsítás és az egyszerűsítés kéz a kézben jár. A Be. kodifikációja során is különös figyelmet fordított a jogalkotó az eljárások időszerűségének biztosítására. A büntetőeljárások gyorsítása és egyszerűsítése a kodifikáció prioritása lett. A büntetőeljárás gyorsítása, valamint a terhelt beismerő vallomáshoz kötött egyszerűsítése azonban minden további védelem mellett is a sértett jogérvényesítésének korlátját jelentheti. Előfordulhatnak olyan helyzetek, amikor a sértett éppen azért nem képes a büntetőeljárásban biztosított jogainak érvényesítésére, mert egészen egyszerűen nincs rá lehetősége abban a gyorsabban lefolytatott, hamarabb befejezett eljárásban, amelyre a törvény a terhelt részvételével lehetőséget ad. A vizsgálódás alapkérdése, hogy vajon a sértetti jogok érvényesíthetők-e maradéktalanul a hatályos Be. által szabályozott, gyorsabb és egyszerűbb eljárásban. A tanulmány külön foglalkozik a büntetőjogi mediáció kérdésével.

Kulcsszavak: büntetőeljárás, sértett, mediáció, különleges bánásmód, külön eljárások, gyorsítás, egyszerűsítés

EFFECTS OF THE SIMPLIFICATION OF CRIMINAL PROCEDURE
ON THE RIGHTS OF THE VICTIM

Abstract

The need for the acceleration and simplification of criminal procedure has been obvious throughout the development of Hungarian criminal procedure. If we review the modifications of the criminal procedural regulations from the

first codification of such rules in 1896 we may conclude that the legislator has always been focusing on the acceleration and simplification of the procedure. In Hungarian criminal procedure law these two aspects are inseparable. The legislator paid special attention on ensuring the timeliness of the procedures during the latest codification, as this became the priority of the lawmaking. However, the acceleration of the procedure and its simplification related to the confession of the accused may hamper the enforcement of victims' rights. In some cases victims may be unable to enforce their legal rights because they might not have the time or chance to do so, due to the nature and rules of the accelerated and simplified procedures. Therefore a basic question of the study is whether the victims' rights may be enforced properly in accelerated and simplified criminal procedures regulated by the valid Criminal Procedure Codey. The study also reviews the rules of mediation.

Keywords: criminal procedure, infringed party, mediation, special care, special procedures, acceleration, simplification

1. Bevezetés

A büntetőeljárás gyorsításának és egyszerűsítésének igénye végigkíséri a büntetőeljárásunk fejlődését. Ha áttekintjük a büntetőeljárás hazai szabályozásának változásait, azt látjuk, hogy a büntetőeljárás szabályok első kodifikációja, az 1896. évi XXXIII. törvénycikk óta a jogalkotó folyamatosan az eljárások gyorsítására és egyszerűsítésére törekszik. A hazai jogunkban a gyorsítás és az egyszerűsítés kéz a kézben jár. A Be. kodifikációja során is különös figyelmet fordított a jogalkotó az eljárások időszerűségének biztosítására. A büntetőeljárások gyorsítása és egyszerűsítése a kodifikáció prioritása lett.

A büntetőeljárás gyorsítása és egyszerűsítése a sértettre is jelentős hatással lehet. Az Be. indokolása a sértettéről is szól, hiszen „a törvény megteremti annak a feltételeit, hogy a büntetőeljárásban a sértettek, ha ezt igénylik, az egyéni jellemzőiken alapuló megkülönböztetett bánásmódban részesülhessenek. A büntetőeljárásban a sértett határozott törvényi támogatásban részesül, lehetőséget és segítséget kap ahhoz, hogy az őt ért sérelmeket előadhassa, ezáltal feldolgozhassa, és jóvátételi igényének érvényt szerezhessen. Mindezen lehetőségek igénybevétele azonban nem lehet kötelezettség, ezért a törvény a kieroszakolt jogérvényesítés helyett a kíméletet helyezi előtérbe, a sértett személyes belátásában bízva.”¹ A büntetőeljárás gyorsítása, valamint

1 Lásd a Be. indokolását.

a terhelt beismerő vallomásaához kötött egyszerűsítése azonban minden további védelem mellett is a sértett jogérvényesítésének korlátját jelentheti. Előfordulhatnak olyan helyzetek, amikor a sértett éppen azért nem képes a büntetőeljárásban biztosított jogainak érvényesítésére, mert egészen egyszerűen nincs rá lehetősége abban a gyorsabban lefolytatott, hamarabb befejezett eljárásban, amelyre a törvény a terhelt részvételével lehetőséget ad.

Éppen ezért a vizsgálódás alapkérdése, hogy vajon a sértetti jogok érvényesíthetők-e maradéktalanul a gyorsabb és egyszerűbb eljárásban.

2. A sértett büntetőeljárásbeli szerepének fejlődése a magyar szabályozásban

A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (a továbbiakban: Bp.) lehetővé tette a sértett részvételét az eljárásban, de valódi jogokat akkor biztosított számára, ha a sértett valamely (magánjogi vagy büntetőjogi) igényét érvényesítette. Ezzel együtt sértettként is jelen lehetett az eljárási cselekményeknél, bizonyítási indítvánnyal élhetett, és jogorvoslati jogot gyakorolhatott az eljárásban hozott határozatokkal szemben.

A bűnvádi perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: II. Bp.) és az immár a büntetőeljárásról rendelkező 1962. évi 8. tvr. (a továbbiakban: I. Be.) igen szűkmarkúan bánt a sértettel. Az „egyszerű” sértett nem volt az eljárás megbecsült résztvevője, jogai kifejezetten a büntetőjogi vagy kártérítési igényének érvényesítéséhez kötődtek.

Az 1973. évi I. törvény, a II. Be. nem hozott számottevő változást a sértetti jogok tekintetében. Csupán a sértett tárgyaláson való felszólalásának lehetőségét tartalmazta újdonságként. A hatályba lépését megelőző tíz évben, majd az azt követő időszakban azonban hazánk több emberi jogi egyezményhez is csatlakozott, amelyek eleinte mérsékelten, majd kifejezetten hangsúlyt helyeztek a sértetti jogok biztosítására. A folyamat előkészítette a rendszerváltást követő büntetőeljárás kodifikációt, amelynek során a jogalkotó kifejezetten célul tűzte ki a sértett védelmének és jogérvényesítési lehetőségeinek növelését.

A III. (rég) Be. jogalkotói indokolása szerint az új törvény egyik alapvető célkitűzése volt a következő: „A büntetőeljárás során szélesíteni kell a sértett igényérvényesítési lehetőségeit és eljárási jogosítványait. Megfelelő korlátok között meg kell engedni, hogy a sértett pótmagánvádlóként járhasson el”.² Ez meg is valósult a szabályozással. A törvény hatályban léte alatt megvalósított több, mint 80 módosítás közül több is érdemben érintette a sértettet és annak jogérvényesítési lehetőségeit. 2006-ban bevezették a büntetőjogi

2 Lásd az 1998. évi XIX. törvényhez fűzött indokolást.

mediáció intézményét. Létrejött a távoltartás szabályozása és korszerűsítették az áldozatok megsegítésére és a kárenyhítésre vonatkozó rendelkezéseket is³.

A hatályos (IV.) Be. indokolása még magasabb szintre emeli a jogalkotói vállalásokat. E szerint a törvény célja a sértett jogainak teljes körű védelme és az érdekeinek érvényesítése. A Be. másik fontos célja azonban az eljárás gyorsítása és egyszerűsítése.

A hatályos Be. komplex módon közelít a sértett és pozíciói szabályozásához. Eme üdvözlendő változás egyik jele a törvényhez fűzött indokolás egyik fordulata, amely szerint a Be. „a sértetteket érintően szemléletváltást tartalmaz, egyebekben az új rendelkezések dogmatikai szempontból letisztultabb, egyben a gyakorlat számára kezelhetőbb formát kapnak. A sértettek érdekeinek hatékonyabb védelme jegyében a törvény megőrzi, továbbviszi az áldozatvédelem körében már kialakított vívmányokat, amelyek erősítik a sértetti jogokat, valamint az őket megillető eljárási garanciákat.”⁴ Ez a törvény szövegéből is kitér. A Be. új sértett-fogalmat tartalmaz. Bár sértett továbbra is az lehet, akinek „jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette”⁵, a Be. a tisztánlátás kedvéért leszögezi, hogy ez mind természetes, mind jogi személyeket magában foglalhat. A sértett jogainak és pozícióinak meghatározásakor a Be. egyértelművé teszi, hogy a magánvádlói, pótmagánvádlói és magánféli pozíciók a sértetti kategórián belüli szűkebb csoportokat jelölik. Ez azt jelenti, hogy a sértetre vonatkozó valamennyi rendelkezés irányadó akkor is, ha a sértett további pozícióban más igényét (is) érvényesíti. Ez jelentős előrelépés a korábbi szabályozáshoz és felfogáshoz képest, hiszen fel sem merülhet annak a szükségessége, hogy a sértett „válasszon” a számára elérhető, különböző jogosultságokat biztosító pozíciók közül.⁶ Valamennyi sértetti jog megilleti a magánvádlót, a pótmagán-

3 2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről.

4 Lásd a Be. részletes indokolásának a Negyedik részhez fűzött megjegyzését.

5 Be. 59. §-a.

6 Ez a korábbi szabályozás alapján nem volt ennyire egyértelmű. Az eltérő jogalkalmazási gyakorlat miatt 2009-ben, az 5/2009. BJE. sz. határozatában a Kúria leszögezte, hogy a pótmagánvádlóként eljáró sértett meghallgatható tanúként és az ügyészre vonatkozó kizárási okok a pótmagánvádló esetében nem alkalmazhatók. Jogalkotási úrt töltött ki a Kúria akkor, amikor megállapította, hogy „kétségtelen, hogy a Be. a pótmagánvádló tanúkénti kihallgatása lehetőségére vonatkozóan ilyen kifejezett rendelkezést nem tartalmaz. Ennek hiánya azonban szintén nem értelmezhető akként, hogy a pótmagánvádlóként fellépő sértett az ügyben tanúként nem hallgatható ki, illetve a tanúként kihallgatott sértett pótmagánvádlóként nem léphet fel.” Bővebben lásd: <https://kuria-birosag.hu/hu/joghat/52009-szamu-bje-hatarozat> (2024. 07. 01.)

vádlót és a magánfelet a további pozíciójuk adta jogok gyakorlása mellett. A Be. a sértett és további igényérvényesítési pozícióinak szabályozását teljeskörűen tartalmazza. A pótmagánvádlói pozíció kapcsán pedig egy új külön eljárást is bevezetett, amely inkább struktúráját tekintve újdonság, hiszen a korábbi törvény töredezett szabályrendszerét tartalmazza összefoglalva.

A Be. a fentiek mellett továbbra is tartalmazza azon eljárási jogi jogintézmények szabályozását, amelyek a sértett aktív eljárási részvételét elősegítik, lehetővé teszik számára, hogy hallassa a hangját, aktívan részese legyen az eljárásnak és jóvátételben részesüljön.

A sértett jogosult arra, hogy a Be. adta keretek között:

- a) bizonyítékot terjesszen elő, indítványt és észrevételt tegyen,
- b) a perbeszédnek során felszólaljon,
- c) a tárgyaláson és a törvényben meghatározott eljárási cselekményeknél jelen legyen és kérdéseket tegyen fel,
- d) az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett ügyiratokat a törvényben meghatározott keretek között megismerje,
- e) a büntetőeljárási jogairól és kötelességeiről felvilágosítást kapjon,
- f) jogorvoslattal éljen,
- g) segítő közreműködését vegye igénybe,
- h) a bírósági eljárásban magánfélként polgári jogi igényt érvényesítsen, a nyomozás során erre vonatkozó szándékát bejelentsen, továbbá
- i) magánvádlóként, pótmagánvádlóként fellépjen.

E jogok gyakorlása a törvényben meghatározott módon és korlátozásokkal valósulhat meg. Ez a gyakorlatban többnyire azt jelenti, hogy a sértett az őt érintő, valamint rá vonatkozó kérdések kapcsán gyakorolhatja ezen jogokat.

Nagyon fontos, elsőként a Be-ben szabályozott jogosultság, hogy a sértett bármikor jogosult nyilatkozni arról, hogy a bűncselekmény következtében milyen testi, lelki sérelmet szenvedett, milyen vagyoni hátrány érte, illetve kívánja-e a terhelt bűnösségének megállapítását és megbüntetését.⁷

7 E rendelkezés számos európai országban a büntetőeljárási szabályozás része. Hátterét elsősorban a Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a bűncselekmények áldozatainak nyújtandó segítségről szóló Rec(2006) 8. számú ajánlása, valamint a sértettek jogainak és védelmének, különösen a büntetőeljárások során való megerősítésére vonatkozó ütemtervről szóló, a Tanács 2011. június 10-i (2011/C 187/01) állásfoglalása jelenti.

3. A sértett jogai a modern, egyszerűsítésre és gyorsításra törekvő büntetőeljárásban

3.1. A tájékoztatáshoz való jog, a különleges bánásmód és az igényérvényesítés egyes formái

A sértett jogai a nyomozás megindulásával nyílnak meg.⁸ A nyomozó hatóság szerepe a sértett jogérvényesítésében kivételes. A nyomozás megindításakor a nyomozóhatóság tájékoztatja a sértettet arról, hogy a pozíciójához milyen jogosultságok kapcsolódnak, és nyilatkoztatja is a sértettet számos, a törvényben meghatározott kérdésben.⁹ Tájékoztatja a sértettet arról, hogy áldozatsegítő szolgálat¹⁰ segítségét veheti igénybe a büntetőeljárás megindításakor, valamint gondoskodik a sértett adatainak és személyének védelméről. Ezt elsősorban a törvényben biztosított különleges bánásmód megállapításával és az ehhez kapcsolódó részletszabályok betartásával teheti meg.¹¹ A különleges bánásmód alapvető eleme a sértett meghallgatása, tájékoztatása, nyilatkoztatása az eljárási jogainak gyakorlásáról és a joggyakorlásának elősegítése. A sértetti joggyakorlásba beletartozik a különleges bánásmódról való lemondás és a sértetti jogok gyakorlásától való elállás is.

A sértettet számos jogosultság illeti meg a büntetőeljárásban. Részt vehet az ellene elkövetett bűncselekmény miatt indított büntetőeljárásban, sértettként nyilatkozatot tehet. Felvilágosítást és tájékoztatást kérhet a hatóságoktól a büntetőeljárási jogairól és kötelezettségeiről és megismerheti az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett iratokat. A sértett az első számú tanú és megilletik az ezen pozícióhoz kapcsolódó jogosultságok. A sértett jogérvényesítési lehetőségeihez tartozik továbbá az, hogy távoltartást indítványozhat a bíróságtól a terhelt felé. A sértett részt vehet közvetítői eljárásban, polgári jogi igényt érvényesíthet magánfélként, felléphet magán-

8 A korábban már kifejtettek szerint az áldozat és a sértett fogalma nem azonos. A sértett büntetőeljárási kategória, büntetőeljárási pozíció, ezért büntetőeljárás nélkül nem is beszélhetünk sértettéről és így sértetti jogérvényesítésről sem. Éppen ezért az áldozat akkor válik eljárási szempontból sértetté, amikor megindul az ellen elkövetett bűncselekményben a büntetőeljárás.

9 Be. 51. § (2) bekezdése.

10 A jelenleg a Kormányhivatalokban működő Áldozatsegítő Szolgálatok a Magyarország területén elkövetett bűncselekmény és a Magyarország területén elkövetett tulajdon elleni szabálysértés természetes személy sértettjeinek nyújtanak kérelemre – többek között – tájékoztatást, jogi segítséget, azonnali pénzügyi segílyt és állami kárenyhítést.

11 Be. 81-83. §-ai.

vádlóként és pótmagánvádlóként. Nagyon fontos joga az, hogy az eljárásban bizonyítékot terjeszthet elő, indítványokat és észrevételeket tehet, részt vehet egyes eljárási cselekményeken és a bírósági tárgyaláson, ott kérdéseket tehet fel, perbeszédnek során felszólalhat, jogorvoslással élhet.¹²

Mintegy mellékesen megjegyzendő az is, hogy a sértett a különleges bánásmódról és az őt megillető jogosultságok gyakorlásáról lemondhat. Vagyis az eljárásban való részvétele – a törvényi kötelezettségeinek teljesítésén túl – csupán lehetőség, nem kötelező, ezért joggyakorlásának korlátai is akkor rendelkeznek tényleges relevanciával, ha a sértett aktívan részt venne az eljárásban, de erre nincs lehetősége.

A sértetti jogok érvényesítésének elősegítése a hatóságok feladata. Az előzőekben felsorolt és az ehelyütt elemzett jogosultságok érvényre juttatása az általános eljárás keretei között valósul meg maradéktalanul. A gyorsított, egyszerűsített eljárásokban szükségszerűen korlátozottabb formában érvényesíthetők a sértett jogai. Ezen eljárások közé tartoznak egyes külön eljárások, továbbá minden olyan jogintézmény, amely az eljárás gyorsítását, egyszerűsítését célozza, s mint ilyen, az általános eljárás egyes részeit mellőzi. A továbbiakban ezek elemzésére kerül sor.

3.2. A sértetti jogok érvényesítése az egyszerűsített külön eljárásokban

A sértett jogainak érvényesítése akkor válhat nehézkessé vagy ütközhet tényleges akadályba, ha az eljárást egyszerűsítő és gyorsító külön eljárást folytatnak. A tárgyalási jelenléthez kapcsolódó jogai jelentősen csorbulnak akkor, amikor a bíróság nem tart tárgyalást a büntetőügyben. A vizsgált külön eljárások közé tartozik a bíróság elé állítás, az egyezség megkötésével folytatott eljárás és a büntetővégzéses eljárás. Az érintett jogok a sértett általános jogai, valamint az igényérvényesítésre szolgáló jogosultságai.

A sértettet szükségszerűen érintő gyorsítás eseteit tekintve az egyezséggel végződő ügyek aránya elenyésző (2019-ben 91, 2021-ben 77, 2022-ben 85, összességében 0,2%). A bíróság elé állítással befejeződő büntetőügyek száma a Be. hatályba lépése óta csökkenést mutat (2019-ben 6920, 2021-ben 1183, 2022-ben 1246, összességében 2,5%), míg a büntetővégzéssel elintézett ügyek száma évről évre jelentősen emelkedik (2019-ben 27633, 2021-ben 34900, 2022-ben 33960, összességében 70,3%).¹³ Ebből kitűnik, hogy a vádemelésre került ügyek több, mint 2/3-a esetében indítványozta az ügyészség a

12 Be. 51. § (2) bekezdése.

13 Be. 411. § (1) bekezdése és 736. § (4) bekezdése.

büntetővégzés meghozatalára irányuló külön eljárás alkalmazását¹⁴, és ezen esetek mintegy 80%-ában jogerős büntetővégzés zárta az eljárást.¹⁵ Ez minden esetben hatással van az eljárásban részt vevő sértett jogaira.

A *polgári jogi igény* érvényesítését az eljárás egyszerűsítése érdemben nem érinti, hiszen a polgári jogi igényt az ügyész belefoglalja a vádiratba, és így a bíróság bár gyorsabb eljárásban, de mégiscsak dönt a polgári jogi igény vonatkozásában. Az utóbb említett külön eljárás esetén a bíróság a végzését az iratok alapján hozza, de döntésében kitér a vádiratban foglalt polgári jogi igényre is¹⁶, így a sértett erre vonatkozó jogai nem sérülnek. Ugyanakkor azt ne felejtjük el, hogy a sértett ezen eljárásban a bíróság előtt nem tud felszólalni a polgári jogi igényével kapcsolatban. Ha a büntetővégzést sérelmesnek tartja, tárgyalás tartását kérheti, azonban, ha csak a polgári jogi igénnyel kapcsolatban érkezik tárgyalás tartása iránti igény, azt a bíróság egyéb törvényes útra utasítja.¹⁷

A bíróság elé állítás során a magánfél is megjelenhet a bíróság előtt¹⁸ és nyilatkozatot tehet, vagyis a sértett gyakorolhatja az őt megillető jogokat a polgári jogi igény érvényesítésével kapcsolatban.

A vádemelést megelőzően az ügyész és a terhelt között létrejövő, és a kapcsolódó külön eljárás alapjául szolgáló egyezség tartalmazhatja a terhelt által vállalt egyéb kötelezettségek között a magánfél polgári jogi igényének megfizetését. Amennyiben a terhelt vállalja a magánfél igényének kielégítését, a bíróság csak akkor hagyhatja jóvá az egyezséget, ha a terhelt a fizetési kötelezettségének eleget tett. Ha a bíróság az egyezséget jóváhagyja, a benne foglalt polgári jogi igényt sem utasíthatja el.¹⁹

Amennyiben a sértett nem érvényesít polgári jogi igényt, hanem csupán a sértetti jogait gyakorolja az egyszerűsített külön eljárásokban, akkor az eljárások jellegéből adódóan jellemzően a tárgyalási jogai sérülnek.

14 <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2023/11/buntetojogi-szakag-2022.-ev.pdf> (2024. 07. 01.)

15 <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2023/11/buntetobirosag-elotti-ugyesz-tevekenyseg-fobb-adatai-i.-2022.-ev.pdf> (2024. 07. 01.)

16 GÁL Anikó: *A polgári jogi igény megjelenése a büntetőeljárásban*. <https://ujbtk.hu/gal-aniko-a-polgari-jogi-igeny-megjelenese-a-buntetoeljarasban/> (2024. 05. 10.)

17 Be. 742. § (2) bekezdése és 747. § (3) bekezdése.

18 A Be. 727. § (5) bekezdése alapján az értesítéséről az ügyész köteles gondoskodni.

19 FARKAS Krisztina: *A sértett helyzete az eljárás hatékonyságának tükrében*. <https://jog.tk.hu/uploads/files/FarkasKrisztina.pdf> 72. (2024. 05. 02.)

3.3. Az alternatív jogintézmények

A büntetőeljárást már a nyomozás során megakasztó, egyes esetekben a vádemelés elkerülését szolgáló *alternatív jogintézmények* is gátolhatják a sértetti jogok maradéktalan érvényesülését. A feltételes ügyési felfüggesztés esetén az ügyész magatartási szabályként előírhatja a sértettnek teljesítendő jóvátételt, valamint a bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány megtérítését vagy az eredeti állapot helyreállítását, ha arra a gyanúsított képes és azt a sértett elfogadja. E kötelezettség meghatározásától az ügyész csak méltányolható okból térhet el.²⁰ Látható azonban, hogy e szabályozás nem teszi kötelezővé a polgári jogi igény megfizetését és a sértett felé teljesítendő jóvátételt, így előfordulhat, hogy a sértett hoppon marad. Arról nem is szólva, hogy a legfontosabb eljárási fegyvereit, a tárgyalási jelenléthez és indítványtételhez kapcsolódó jogait ilyen esetben sem gyakorolhatja, sőt, az ellene elkövetett bűncselekmény ügyében még vádemelésre sem kerül sor. A nyomozás során gyakorolható jogai ugyanakkor érvényesíthetők.

3.4. Jogérvényesítés a közvetítői eljárásban

3.4.1. A közvetítői eljárás jelentősége a büntetőeljárásban

A közvetítői eljárás egy alternatív eljárás, amely segít elkerülni a bírói utat, s amelyet a régi Be-t módosító Novella, a 2006. évi LI. törvény vezetett be a magyar büntetőeljárás jogba. A büntetőeljárással szorosan nem összefüggő részletszabályokat azonban külön jogszabály, a 2006. évi CXXIII. törvény (a továbbiakban: Bkt.) szabályozza. A Bkt. szerint „a közvetítői eljárás a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárás, amelynek célja, hogy a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg ügyésztől független, harmadik személy (közvetítő) bevonásával - a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő - írásbeli megállapodás jöjjön létre.”

A közvetítői eljárás alapelveiben felismerhetők a nemzetközi trendnek megfelelő megfogalmazások. Az alábbiak általános jelleggel meghatározzák a mediáció lényegét:

- a felek önkéntessége: a terheltnek és a sértettnek is hozzá kell járulnia a közvetítői eljárás megindításához, ezzel kifejezve a megoldáskeresésre

²⁰ Be. 419. § (2), (5) és (6) bekezdései.

való szándékukat. A hozzájárulás nem rendelkezik kötelező erővel, bármikor visszavonható, mely esetben a közvetítés félbeszakad és folytatódik a büntetőeljárás.

- a terhelt beismerő vallomása: a felelősség elismerése a közvetítői eljárás egyik sarokköve.
- a teljesítésre és annak elfogadására való hajlandóság: mindkét fél együttműködésére szükség van a vállalt jóvátétel megfelelő teljesítéséhez.
- a megfelelő reparáció: a jóvátételnek arányban kell állnia az elkövetett bűncselekmény súlyával és az okozott kár mértékével.
- a közvetítői eljárás anyaga titkos, azaz nem használható fel az eljárás további részében.

A közvetítői eljárás olyan konfliktuskezelési eljárás, mely az elkövető, a sértett és a társadalom közötti megbomlott egyensúlyt igyekszik helyreállítani. Alapvetően kis súlyú bűncselekmények elkövetőivel szemben alkalmazható, bár alkalmanként – például súlyos testi sértés vagy emberölés előkészülete esetén – súlyosabb cselekmények esetében is megkísérelhető. A tapasztalatok szerint az esetek többsége megegyezéssel zárul azt követően, hogy a terhelt találkozik a sértettel és közös álláspontra jutnak a megfelelő jóvátételt illetően. Az is megállapítható, hogy a személyes találkozásra tekintettel a terhelt nagyobb valószínűséggel teljesíti a rá rótt kötelezettséget, a sértett pedig sokkal elégedettebb, mint egy általános eljárási rendben hozott elmarasztaló ítélet esetén.²¹

A közvetítői eljárás engedélyezésével (az eljárási szakasztól függően) az ügyész visszavonul a büntetőeljárástól, utat engedve egy alternatív megoldásnak, amelynek segítségével a terhelt elkerülheti a hagyományos felelősségre vonást. A büntetőeljárást a mediáció idejére felfüggesztik, az eljárás egy mellékágon zajlik, majd a közvetítés végeztével visszakanyarodik a büntetőeljáráshoz, melynek további menetét a közvetítői eljárás eredménye határozza meg.

A közvetítői eljárás során a terhelt és a sértett egyenrangúak, az eljárás feltétele mindkettejük beleegyezése abba, hogy ily módon alakítsák a büntetőeljárás menetét. A mediáció lehetőséget biztosít a sértett számára arra, hogy aktívan részt vegyen az eljárás alakításában, a terheltet sújtó joghátrány meghatározásában, a terhelt pedig lehetőséget kap arra, hogy bűncselekményét beismerve olyan jellegű szankciót álljon ki, mely hozzájárul a sértett kárainak megtérítéséhez és a bűncselekmény elkövetése előtti állapot helyreállításához.

21 LAJTÁR István: A mediáció a büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*, 2007/5, 6.

3.4.2. A közvetítői eljárás szabályai

Közvetítői eljárást olyan, az élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni, illetve a szellemi tulajdonjog elleni bűncselekmények kapcsán folytatott eljárásban lehet tartani, amelyek ugyan szabadságvesztéssel büntetendők, de a büntetési tétel felső határa az 5 évet nem haladja meg. Fontos a felek önkéntessége és egyetértése, vagyis az eljárás megindítására csak akkor van lehetőség, ha abba mind a terhelt, mind a sértett beleegyezett. Mediációra egyébként bármelyikük indítványára vagy akár a védő vagy az ügyész kezdeményezésére is lehetőség van a vádemelést megelőzően. Amennyiben a mediációs eljárás megindításának feltételei fennállnak, az ügyész a büntetőeljárást felfüggeszti és az eljárást a mediátor veszi át. A régi Be. a közvetítői eljárást a vádemelést követő eljárási szakaszban is biztosította, továbbá sokkal részletesebb szabályozást tartalmazott a jogintézményről, mint a hatályos kódex.

Bár a 2006. évi CXXIII. törvényhez fűzött indokolás szerint a közvetítői eljárás a büntetőeljárással párhuzamosan folyó eljárás, véleményem szerint ez nem megfelelő felfogás, mert egymást ténylegesen kizárják, egyszerre nem folyhatnak. A közvetítői eljárás elrendelése esetén az ügyész vagy a bíróság a büntetőeljárást felfüggeszti, az nyugszik mindaddig, míg a közvetítői eljárás véget nem ér. A mediáció tulajdonképpen egy „vargabetű” az eljárás menetében, amely nem kötelező, de ha alkalmat adnak rá, alapvetően befolyásolja a büntetőeljárás további alakulását.

A mediációs eljárás megindításával tehát a büntetőeljárás egy időre kikerül az eljárást hagyományosan folytató szervek hatásköréből. A mediációt teljes egészében a mediátor folytatja le, az esetlegesen létrejövő egyezséget ő foglalja írásba és közli az ügyésszel vagy a bírósággal. A büntetőeljárás további folytatását a mediáció eredménye határozza meg – a hatóság csak ennek fényében dönt a további teendőkről és a terhelt sorsáról, a mediáció során létrejött egyezséget mint okiratot használja fel.

A tevékeny megbánás szabályozását – éppen a közvetítői eljárás gyakorlati tapasztalataira tekintettel – a 2009. évi LXXX. törvény úgy alakította, hogy az jobban igazodott a közvetítői eljárás céljához. A tevékeny megbánás büntetethez vezető ok, amely a 2006. évi LI. törvénnyel került be a régi Btk-ba kifejezetten azzal a céllal, hogy a sikeres közvetítői eljárásban részt vevő terhelt helyzetét megkönnyítse és elősegítse a megegyezés elérését. Az okozott kár, sérelem tevőleges jóvátétele, a bűncselekmény következtében

fellépő hátrány kiküszöbölése a terhelt javára írható, amelyet a jogalkotó a felelősség megállapításánál és a büntetés kiszabásánál igyekezett figyelembe venni.

A mediációs eljárás során a terhelt beismerő vallomást tesz, mely nem csak a tényekre, hanem a bűnösségre is kiterjed. Csak a tényekre vonatkozó vallomás nem fogadható el beismerésként, mert hiányzik a pszichikai feltétel, az, hogy a terhelt beismerje, ezáltal megélje bűnösségét és vállalja érte a felelősséget. A mediáció a sértett és a terhelt közötti egyezség elérésére irányul, melynek lényege, hogy a sértettnek a bűncselekmény elkövetésével elszenvedett kárát vagy egyéb sérelmét a terhelt anyagi vagy egyéb úton megtéríti. A mediációs eljárás nem nyilvános, ahogy az ott elhangzottak és az eljárás során létrehozott iratok sem, ezek az eljárás további szakaszában nem használhatók fel, a terhelt beismerő vallomásából, vagy abból, hogy bizonyos tényállításokat tett vagy elfogadott a közvetítői eljárás során, nem lehet következtetéseket levonni a bűnössége kérdésében.²²

Ez a szabály nagyon fontos, mert amennyiben a közvetítés megghiúsul és bírósági eljárásra kerül sor, a bíróság nem fér hozzá a terhelt beismerő vallomásához, mely a közvetítői eljárás során született. Ha a terhelt bízik a közvetítői eljárás sikerében és hozzájárul ahhoz a beismerő vallomás megtételével, méltánytalan helyzetbe kerülne akkor, ha ezt később a bíróság felhasználhatná ellene. A beismerés célja ekkor a közvetítés előbbre vitele, más célra nem lehet a vallomást felhasználni. Valószínűsíthető, hogy amennyiben a törvény nem biztosítaná ezt a védelmet, a terheltek beismerési kedve csökkenne, mert nem szívesen kockáztatnák azt, hogy az esetlegesen az önhibájukon kívül sikertelen közvetítői eljárás után a beismerő vallomásuk miatt kerüljenek nehezebb helyzetbe. Ezért tehát a közvetítői eljárás anyaga nem nyilvános, sőt, ha az eljárás sikertelen, a bíróságot az eljárás tényéről sem kell tájékoztatni.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (új Be.) 412. §-a a korábbi szabályozásnál sokkal szélesebb körben teszi lehetővé a közvetítői eljárást, és koncepcionális változást is eredményez, ugyanis szakít a tevékeny megbánás és a közvetítői eljárás évtizedes egymásra utaltságával. A tevékeny megbánás és a közvetítői eljárás bevezetése körüli megfontolásokkal teljes egészében szembemegy a két jogintézmény elválasztása, amely ezzel a közvetítői eljárás köré felépített eljárási garanciák rendszerét is gyengíti.²³

22 Lásd: R(99) 19 Ajánlás magyarázata.

23 Lásd a 2006. évi LI. törvény indokolását: „A tevékeny megbánást megalapozó megállapodás közvetítői eljárás hiányában nem eredményezheti az eljárás megszüntetését, illetve

A jogalkotó a büntetőeljárás szabályozásának módosításakor egyértelműen az egyszerűbb, gyorsabban befejezhető eljárások lehetővé tételére törekedett, aminek szerves része az alternatív eljárások alkalmazási körének kiszélesítése. A jogalkotó szerint²⁴ „a közvetítői eljárásra vonatkozó nemzetközi minták és a jogalkalmazói tapasztalatok azt mutatták, hogy a közvetítői eljárásnak mind a terhelt mind a sértett oldaláról a materiális jóvátételen és a büntethetőség megszűnésén túl számos kívánatos hozadéka van”, ezért döntött úgy, hogy alkalmazhatósága elvállik a tevékeny megbánás anyagi jogi büntethetőséget megszüntető ok feltételeitől. Az új Be. „súlyosabb bűncselekmények, illetve a hatályos törvényben felsorolt bűncselekmény csoportok mellett más bűncselekmények miatt is lehetővé teszi az intézmény alkalmazását, ha ezzel a közvetítői eljárás céljai – a megegyezés, a jóvátétel és a gyanúsított magatartásának kedvező változása – elérhetők”. Ennek megfelelően a közvetítői eljárás a továbbiakban nem csak a tevékeny megbánás anyagi jogi büntethetőséget megszüntető vagy más kedvezményt engedő okkal összefüggésben alkalmazható, hanem attól függetlenül mindaddig, amíg az eljárás céljai elérhetők. A büntethetőség megszűnésére, illetve a büntetés korlátlan enyhítésére azonban nem kerülhet sor a súlyos bűncselekmények esetében. Az egyezséggel folytatott eljárás alkalmazása következtében is gyakorolhat a terhelt jóvátételt, a megállapodásban foglalt, meghatározott nemű és mértékű büntetésért cserében. A törvény mindezek mellett megőrzi a közvetítői eljárás hatályos alapjait, hogy arra csak mindkét oldalról önkéntes alapon, a jóvátétel valószínűsítése esetén kerülhessen sor, feltéve, hogy a kedvezmény nem ellentétes a büntetés kiszabásának elveivel vagy az eljárás lefolytatásának mellőzésével.

A 2018. július 1-jén hatályba lépő törvény rendelkezései szerint a közvetítői eljárás a gyanúsított és a sértett megegyezését, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő, a gyanúsított, illetve a sértett indítványára, vagy önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható eljárás. Alkalmazásának a módosítások szellemével összhangban továbbra sem akadályos, ha a gyanúsított a bűncselekménnyel okozott kárt, vagyoni hátrányt, vagy a bűncselekmény elkövetési értékét rész-

a büntetés korlátlan enyhítését. Ennek a rendelkezésnek garanciális jelentősége van, az esetleges visszaéléseket, a sértett befolyásolásának lehetőségét, a sértett helyzetének kihasználását lehet kiküszöbölni azzal, ha csak és kizárólag a Be. szabályai szerint, illetőleg a közvetítői eljárásról szóló külön törvény szerint eljáró szervek felügyelete mellett folynak a tárgyalások a terhelt és a sértett között.”

24 Lásd a 2017. évi XC. törvény indokolását.

ben vagy egészben már önként megtérítette, illetve a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette, vagyis a törvény fenntartja azt a lehetőséget, hogy a korábban teljesített jóvátételt figyelembe vegyék a közvetítői eljárás eredményének meghatározása során.

A közvetítői eljárás feltétele a felek hozzájárulása, a gyanúsított beismerése, a jóvátétel valószínűsíthetősége, valamint az, hogy közvetítői eljárás lefolytatása nem ellentétes a büntetőeljárás vagy a büntetés céljaival.

A közvetítői eljárás során a mediátor őrködik a szabályok betartása felett és igyekszik megegyezésre bírni a feleket. A megegyezésben foglalt jóvátétel²⁵ mértékének arányban kell állnia az okozott sérelem nagyságával, olyannak kell lennie, amit a sértett elfogad, és amit a terhelt hajlandó és képes is teljesíteni. A jóvátétellel vagy kártérítéssel kapcsolatban a jogintézmény bevezetésekor a törvény megfogalmazásából kitűnt, hogy a jogalkotó elsősorban anyagi, pénzbeli jellegű kártérítéssel azonosította a terhelt által vállalható szolgáltatást. 2009-ben azonban – jórészt az addigi gyakorlati tapasztalatok hatására – változott a szabályozás, elsősorban azért, mert a kizárólag anyagi jellegű jogkövetkezmény a jogalkotó szerint is polgári jogi kártérítési egyezkedéssé silányította a mediációt²⁶. Ma már akkor is eredményesnek tekinthető a közvetítői eljárás, ha a terhelt az okozott kárt megtéríti a sértettnek, a sértett által elfogadott módon és mértékben. Ez a változás azt jelenti, hogy a pénzbeli jóvátétel elveszítette kizárólagosságát és a jogalkotó felismerte, hogy egyéb módon, akár természetben, akár bizonyos szolgáltatások nyújtásával is kárpótolható a sértett.

A rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint a mediáció intézménye – a viszonylag alacsonyabb 2007. évi számokat²⁷ követően – beépült a büntetőeljárásba és rendkívül népszerűvé vált az eljárás résztvevői körében. Az első évben 2481 ügy érkezett a pártfogó felügyelőkhöz mediációra, majd a számok emelkedni kezdtek. Mára évente nagyjából 3500-3700 bünte-

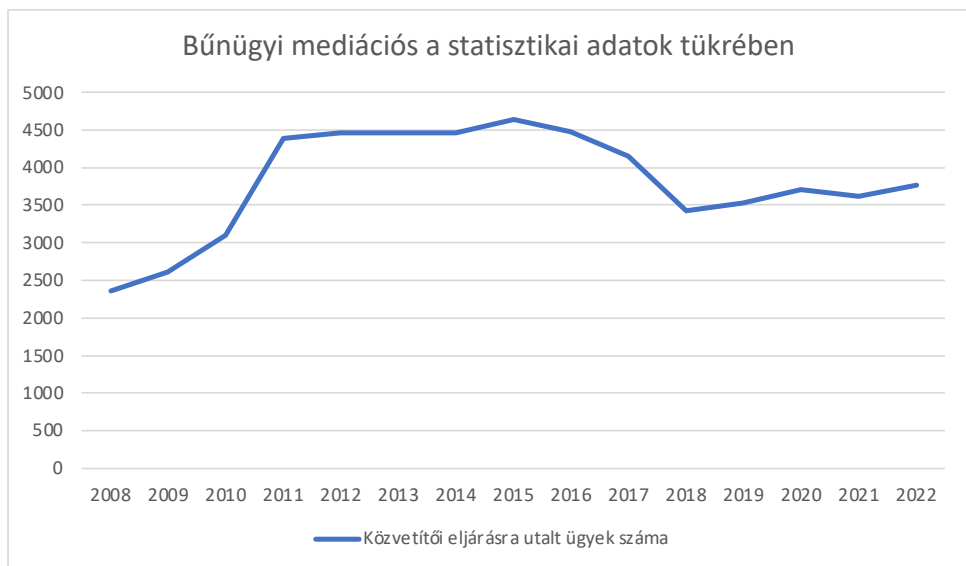
25 A szakirodalom és a gyakorlati szakemberek is a jóvátétel fogalmát részesítik előnyben a kártérítéssel szemben éppen azért, mert a kifejezés túllép az anyagi jellegű szolgáltatásokon és sokkal szélesebb körben ad lehetőséget a terhelti teljesítésre.

26 A módosító jogszabály indoklásából: „(...) a megfogalmazás előtérbe állítja a büntetőjogi mediáció pergazdaságossági szempontjait és a gyakorlatban a polgári jogi értelemben vett kártérítésre szorítja a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeivel elérhető előnyöket. (...) jelenleg kiaknázatlan a büntetőjogi mediációban rejlő számos jóvátételi lehetőség, így többek között az elkövetői megbánás kifejezésre juttatása, a sértett, illetőleg az áldozat kiengesztelése, az okozott sérelemnek a sértett igényei szerint és a megelégedésére történő jóvátétele.”

27 Forrás: http://www.kih.gov.hu/data/cms12679/stat_20071231_osszesített.pdf (2024. 07. 01.)

tőügyben folytatnak közvetítői eljárást, ezek mintegy 80%-a zárul sikeres megállapodással.²⁸ Bár ez a vádemelésre került ügyek számának kevesebb, mint 10%-a, mégis olyan eljárásokról van szó, amelyekben a sértett aktívan részt vehet és jóvátételhez juthat.

Az utóbbi években a mediációra utalt ügyek száma visszaesett, a csökkenés az új szabályozás hatályba lépése óta figyelhető meg. Ennek oka lehet az, hogy mediációra a korábbiaktól eltérően csak vádemelés előtt kerülhet sor, valamint, hogy az ügyek jelentős része büntetővégzéssel zárul, ami nem kedvez a közvetítői eljárás lefolytatásának.

1. ábra. A Szerző saját szerkesztése

A jogalkotó a közvetítői eljárás engedélyezését, eredményének elfogadását igyekszik ösztönözni a törvény egyéb részletszabályaival is. A közvetítői eljárásra már a gyanúsított kihallgatást követően sor kerülhet, ami jelentősen meggyorsíthatja az eljárást, másrészt viszont kétséget ébreszt az ügy felderítettségét illetően. A felek kérelmének elutasításáról az ügyészség formális határozatot köteles hozni, ami további adminisztrációs kötelezettségeket keletkeztet. Ezek elkerülésének lehetősége – a jogalkotó várakozásai szerint – ösztönözheti a jogalkalmazókat a közvetítői eljárás folytatásának engedélyezésére. E kötelezettségnek épp az ellentéte jelentkezik a megál-

²⁸ <https://ugyeszseg.hu/az-ugyeszsegrol/statisztikai-adatok/ugyeszsegi-statisztikai-tajekoztato-buntetojogi-szakterulet/> (2024. 05. 10.)

lapodás ügyészi elfogadásával kapcsolatban. Az ügyész csak törvényességi okból (jogszabálysértő, jó erkölcsbe ütköző vagy ésszerűtlen rendelkezések) tagadhatja meg a megállapodás elfogadását, amire annak megérkezésétől számított 5 nap áll rendelkezésére. Ha ezalatt az idő alatt nem nyilatkozik, a megállapodást elfogadottnak kell tekinteni.

A tevékeny megbánás továbbra is a nyomozás ügyészi megszüntetésének oka lehet, de a korábban írtaknak megfelelően nem minden sikeres közvetítői eljárás vezet a tevékeny megbánás következményeinek alkalmazásához.

3.4.3. Mediáció a gyorsított eljárásokban

A közvetítői eljárás kapcsán nehézséget okozhat az, hogy ha az eljárás gyorsított eljárásban kerül bíróság elé, akkor előfordulhat, hogy az idő rövidsége miatt közvetítői eljárásra egészen egyszerűen nem nyílik lehetőség.²⁹ Egyes esetekben a terhelt és a sértett e lehetőségről való tájékoztatása teljesen elmarad.³⁰ A bíróság elé állítás céljai – a nyomozás gyors befejezése, mielőbbi vádemelés – és a közvetítői eljárás szabályozása között ellentét feszül, a gyorsított eljárásban nincs lehetőség a nyomozás felfüggesztésére, a közvetítői eljárásra utalásra és arra, hogy a sértett igényeit is figyelembe vegye a hatóság. Így olyan esetben sem kerülhet sor mediációra, ha egyébként minden feltétel adott és a sértett szívesen részt vett volna benne, és ha a közvetítői eljárás eredményeképpen olyan jóvátételi megállapodást köthetett volna a terhelttel, amiből ő maga is ténylegesen profitál.

A közvetítői eljárás lefolytatása a büntetővégzéses eljárásokban is fogalmilag kizárt.³¹ Egyezségkötés esetén ugyanakkor a terhelt vállalhatja, hogy részt vesz közvetítői eljárásban, ami a sértett számára jóvátételt jelenthet.

4. Összegzés

A sértett a büntetőeljárás megkerülhetetlen szerepelője, akinek a történeti fejlődés során eleinte több, majd kevesebb jogosultságot biztosított a büntetőeljárás szabályozása. Napjainkra a sértett egyre erősebb pozícióban áll, és egymással összefüggő, egymást erősítő jogosultságok rendszere biztosítja az eljárásban való részvételét.

29 Lásd 3. BkV XIX. rész 1. b) pontját.

30 SÜMEGI Zsuzsa: *A büntetőjogi mediáció a jogalkalmazásban*. https://www.kriminologia.hu/files/kiadvany/2019/kk_79_sum_zsuzsa.pdf, 74. (2024. 05. 10.)

31 Lásd 3. BkV XIX. rész 1. c) pontját.

Az egyszerűbb és gyorsabb büntetőeljárás nem feltétlenül gátolja a sértetti jogok érvényesítését. A hatóságok részéről tudatosabb és koncentráltabb eljárást követel a sértett segítése, különösen a büntetőeljárás kezdeti időszakában, amikor a sértett tájékoztatása különleges jelentőséggel bír. A sértett részéről is tudatosabb és koncentráltabb magatartást igényel a jogainak védelme és gyakorlása, hiszen ha nem vesz részt aktívan az eljárásban, előfordulhat, hogy az eljárás kicsúszik alóla, és amikor élne egyes eljárási jogaival, akkor már nem lesz rá lehetősége, ugyanis az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása nyomán előfordulhat, hogy olyan eljárási cselekmények, illetve akár egyes eljárási szakaszok, amelyeknek részese lehetett volna, egészen egyszerűen nem kerülnek sorra, illetve nem valósulnak meg, mert a terhelt beismerő vallomása nyomán nincs rájuk szükség. A jogalkotó a gyorsított és egyszerűsített eljárások szabályozásánál nem feledkezett meg a sértetről, bár ez elsősorban a polgári jogi igény érvényesítésének lehetővé tételét jelenti, és a sértett indítványtételi és tárgyalási jogainak elenyészésére nem jelent gyógyírt.

